

„Прикованият Прометей“ — първо изпълнение в Русе

За нашата музикална общественост Русе има вече утвърдена репутация на град, който може пръв да приеме и оцени много нови български произведения. Симфоничната музика е намерила благодарна почва — особено в Мартенските музикални дни, не са малко и значащите оперни събития — нека припомним за първата постановка на „Антигона 43“, творба вече получила историческа стойност за българската оперна култура, за първата опера на Ал. Райчев „Мост“, още в процеса на създаването си свързана с русенската сцена, нека припомним премиерата на „Лето 893“ на П. Хаджиев, която стана празничен център на фестивала миналата година. Сега тази поредица от премиери продължава: на втората фестивална вечер прозвуча в концертно изпълнение премиерата на „Прикования Прометей“ от Лазар Николов.

За повечето слушатели името на Л. Николов е свързано предимно с инструменталната музика, но една част от работата му е насочена към кино и театъра. Театралните интереси извеждат композитора до античната драматургия — през 1958 той пише музика към постановката на „Антигона“ от Софокъл в Народния театър. Неотдавна, в началото на тази година, Младешкият театър в София постави и „Електра“ на Еврипид пак с музика на Л. Николов. Но най-влиятелен, най-многоотстранен израз на интереса на композитора към античната гръцка класика е „Прикованият Прометей“ — творба, която в течение на няколко години (от 1963 до 1969) поглъща вниманието му, и която го вълнува и сега, в доста трудния и продължителен процес на подготовката на първото изпълнение.

За Лазар Николов това е едно от централните му произведения, което в същото време носи един важен белег на българското музикално творчество като цяло. Както за повечето български композитори, взели антични сюжети, така и за Л. Николов античността не е сфера на стилизиране, не е какъвто да е данък на неоласицизма. Както в „Новия Прометей“ на Ал. Райчев, както в „Антигона 43“ на Л. Пипков, така и сега, в „Прикования Прометей“, на преден план е извадена значащата нравствена и социална проблематика. Класиката идва в нашето музикално творчество в широкото, в пълното си значение, като не

сидел на големи идеи.

За да създаде своята творба, Л. Николов се е опрял на друго голямо постижение на българската култура — това е тонният и художествено пълношен превод на античната драма, осъществен от проф. д-р Ал. Нинчев. И ето думите на композитора в неговите бележки към програмата на премиерното изпълнение: „Моята първа задача и моето най-силно желание бяха и си останала до края в следното: да поднеса на Есхилово слово, него и само него, като го подсила до колкото възможностите ми по зволяват, и да сторя това със средствата на музиката“.

Тази позиция определя цялостната форма, замисъла на музикално-театралната творба. Тя е решена в плана на една „драма да идеи“ — преди всичко по нравствени. Композиторът дълбоко цени и подчертава основния конфликт между Прометей-героя, „предвеща“ и спасителя на човешкия род, превърнал жадните „мравки“ в знаещи и умели хора, от една страна, и от друга, Зевс-тирана, който с всички средства брани своята власт, който не си „болеста“ си на недоверие към приятелите, който сее несправедливост. Записана е и строгата антична идея, че за героя поражението и страданието са позор, за него да приема съчувствие е срамно, особено когато е неискрено. Без да се движи, без да действа сценически, Прометей брани своите идеи, достойнството си в диалозите с Океан и Хермес, отхвърля презрелието възможността за компромиси, гордо

устоява на насилието. Но наред с този значителен етичен и социален план на драмата, в която позицията на Л. Николов остава и следите на древното предание, на фантастичния мит, на ярката поетична приказка. Това личи особено ясно в разказите на Прометей за богатата, която той е донесъл на човешкия род, за злочестите странствия на Ио, личи в проричането за поколенията, които ще се сменят, за да се роди бъдещият спасител на рода.

Казаното от Есхил е твърде сериозно, значително, не винаги се възприема лесно, но ни кога не е отвлечено. Композиторът е насочил силите си към подчертаване на конкретното в най-обобщените съждения, в цялата статична, „разговорна“ драматургия. Затова редом с певците се изправят актьори и декламацията става не само част от сюжетното развитие — тя е самостоятелен театрален „пласт“ в многослойния образ на Прометей. Действието става съвсем условно и не буквално то физическо изображение на героя е в центъра на вниманието, а онези важни, значащи неговите качества и мисли, които се извяват и в партитата на левеца — Прометей, и в декламацията на актьора-Прометей.

Опера ли е творбата на Лазар Николов? Това ще се реши най-добре на оперната сцена, а може би въпросът за жанра не е и най-важен. Във всички случаи това е сценично произведение, в което музиката е театрална в най-широк смисъл. Композиторът посло

вателно е подчинил мисълта си на театрално действие — там, където то липсва, музикалната тъкан го замества с движенето си, с емоционалната си атмосфера, с конкретността си, оавиза на изискан декор. Музиката засилва конфликтните моменти в първо и трето действие, музиката изобразява жалкия Океан, изразява презрението на Прометей, музиката изгражда високата заключителна кульминация, където звукът създава картината на грандиозна катастрофа, именно музиката с тихите отгласи на дървените духови инструменти донася тази дълбока, значаща „тишина“ в края на драмата. С музикални средства е изведена и лиричната линия на хора на Океанците и Ио, именно музикалното развитие разкрива другата страна на героя — Прометей с въображеното на художник, с порива на поет.

По стил тази музика е неотделима от досегашния път на Лазар Николов, тя е свързана с някои основни образни сфери на инструменталното му творчество. Но всичко онова, което там се възприема по-далеч от конкретни асоциации, тук, в „Прикования Прометей“, получава недвусмислено конкретизиране. Малкият оркестров състав, подбран нарочно като „по-суров и твърд“ по звук (ударни и дървени духови инструменти, тропет и дъвки арфи), съответствува на особеностите на замисъла, но преди всичко и редица сравнения с камерните и оркестровите композиции на автора.

Всяка премиера носи своите рискове. Рискован и не много желателен вариант е поднасянето на пролога в запис. На много ма на културата, защото съставът трябваше бързо, на място да се ориентира. А за изпълнителите на „Прикования Прометей“ (за тях би трябвало да се пише специално) — трябва да се подготвят публична една не за всички тип обичайна партитура. Не такъв работен, особено на диригента Д. Петков, — наистина творчески и сериозно — даде своя резултат. Концертното изпълнение на новата творба разкри главно и устойчивост — великата идея за тиранинството, могъщия и многоотрашен Прометеев образ.

Кириана ДРУМЕВА